

Human IT

Levande texter och oändliga böcker - om multitext, hypertext och hypereditioner

[Mats Dahlström](#)

Inst. Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås

Abstract

Digital representation of texts, electronic hypertext publishing on global networks and "IT" in general pose considerable challenges to our conceptions of what we refer to as documents: texts, books, editions etc. What does the future book look like? What is our future conception of, let's say, an edition?

These very broad and complex issues may, at least initially, be approached by addressing the possibilities of representing multitextual literature digitally and hypertextually.

In order to accomplish this approach, we must try to focus on questions such as: What is multitext? Or rather: What is multi- in multitext? What is hyper- in hypertext? What are the traditional solutions to representing multitext in a paper-bound environment? What are the promises and / or possibilities of digital hypertext software in critical editions of multitextual literature (=hypereditions)?

Om denna artikel

Denna artikel kan på sätt och vis ses som en utveckling av vissa avsnitt i min tidigare i år skrivna [essä om hypereditioner](#). I några fall har textavsnitt därifrån hämtats och delvis retuscherats.

Innehåll

- [Är tryckt tryggt? Är otryckt otryggt?](#)
- [Utmaningar - Vad är text?](#)
- [Textualitet](#)
- [Multi- \(poly-\)](#)
- [Hyper-](#)
- [Medialitet](#)
- [Multitextversionernas relationer : Versioning](#)
  - [Genettes textualitetstaxonomi](#)

- [Relationslära eller "Versioning"](#)
- [Den antika litteraturen](#)
  - [Antik litteratur och dynamisk multitextualitet](#)
- [Editioner](#)
- [Konceptuella konsekvenser](#)
  - [Indiskreta texter - från produkt till process](#)
  - [Sjökort eller inte? Den oändliga texten](#)
- [Vad kan vi mer se fram emot?](#)
- [Coda 1: Medier som kinesiska askar](#)
- [Coda 2: Kodning?](#)
- [Noter](#)
- [Referenser](#)

"Boken är död! Länge leve den digitala boken!"

Se där ett allt vanligare försök till provokation i dagens debatt om framtiden för det vi kallar *boken*.

"Den digitala boken". Smaka på uttrycket! Låter uttrycket paradoxalt, som om begreppen "digital" och "bok" inte riktigt hör ihop? Låter "den elektroniska boken" bättre? Vad ser du framför dig? En PC med flimrande skärm, där textmassor svischar fram? Hemsidor på Internet? Eller kanske en rektangulär, centimetertjock, batteridriven, sladdlös, bokliknande elektronisk låda med tillgång till nätverk av tusentals digitala textarkiv?

Hur kommer våra framtida böcker att se ut? Kommer vi att tala om *böcker* - eller kommer vi snarare att i högre grad än hittills beteckna "bokens" konnotationer med epiteten *texter*, *dokument*, *editioner*, *arkiv* eller *bibliotek*? Var går i framtiden gränserna för vad som utgör en "bok"? Finns det någon fog för att som ovan deklarerera bokens snara hädangång?

([Åter](#) till början av artikeln)

Är tryckt tryggt? Är otryckt otryggt?

Att som i citatet ovan dödförklara en hittillsvarande informationsteknik, därför att en annan gjort sin entré, är i och för sig ingenting nytt eller särskilt utmärkande för vår egen tid. I själva verket har varje ny informationsteknik - såsom skrivkonsten, boktryckarkonsten, telegrafien, radio och TV ¹ - orsakat häftig debatt med både förhoppningar och farhågor. Vi har nu levt drygt ett halvt årtusende i den tryckta bokens era, och vårt tänkande liksom våra koncept om information och informationsbärare är i mycket hög grad präglade av den tryckta, pappersbundna bokens villkor och utformning. Det har tidigare kanske inte varit så lätt att lyfta sig över en teknikberoende informationssyn och söka analysera informationsbärare och informationsförmedling ur ett bredare och mer förbehållslöst perspektiv. När vi nu står på tröskeln till en ny informationsteknisk era, karakteriserad av digitalitet och elektronisk publicering via globala nätverk, har vi ett utmärkt tillfälle att reflektera över vad en sådan övergång kan innebära, men också över vad tidigare

sådana övergångar tycks ha inneburit. [Walter Ong \(1982\)](#), [Marshall McLuhan \(1988\)](#), [Neil Postman \(1992\)](#) samt, inom vårt eget språkområde, [Peter Gärdenfors \(1992, 1996\)](#), är fyra exempel (bland många) på forskare som i ljuset av den digitala utvecklingen sökt belysa kognitiva, sociala och medieteoretiska förändringar av införandet av ny informationsteknik, både ur ett historiskt, ett samtida och ett skisserat framtida perspektiv.

Diskussionen om bokens vara eller icke-vara i det framtida digitala samhället kan ibland te sig något tröttsam, i synnerhet då debatten utgår från ett svart-vitt antingen-eller-perspektiv, där den digitala boken ses som ett hot mot och en ersättare för den tryckta boken, snarare än som ett

digitala boken ses som en hot mot och en *ersatzare* för den tryckta boken, snarare än som en *komplement*. Otvivelaktigt kommer den digitala boken att kunna ersätta den tryckta boken på vissa områden, där den förras fördelar överväger och t.o.m. utklassar den senares. Möjligen kan sådana dokumentvarianter vara: omfångsrika kataloger (ofta föremål för uppdateringar), databaser, uppslagsverk, lexika m.fl. När det gäller andra varianter kommer dock den tryckta boken att leva vidare under avsevärd framtid (exempelvis har många människor - än så länge - svårt att föreställa sig lyrikalbum, romaner och reseguider i enbart digital form). Präglade som vi är i vårt tänkande av tryckta böckers form och villkor, kommer vi också att under lång tid framöver producera digitala böcker med ett innehåll som är konstruerat som om det fortfarande rörde sig om pappersböcker ² (här erinrar vi oss gärna McLuhans tes om hur innehållet i det nya mediet alltid utgörs av det tidigare mediet!).

Varje informationsteknisk förändring innebär grundläggande utmaningar av invanda koncept. Informationen - dess utformning och struktur - är beroende av mediet. Informationen *är* mediet, för att travestera McLuhan.

([Åter](#) till början av artikeln)

Utmaningar

Allt fler dokument produceras idag i digital form, från att ha varit pappersbundna. [Nicolas Negroponte \(1995\)](#) spetsar till situationen genom att tala om en övergång från *atomär* form (papper) till *digital* form (ettor och nollor).

En sådan digitalisering av information, som tidigare representerats i tvådimensionell, fixerad och statisk pappersform, innebär en grundläggande omprövning av vad som utgör en *text* (som en axial, linjär kombination av tecken med **en** särskild sekvens), *verk* (som en sammanhängande, förbestämd och obruten textmängd) och *bok* (som tryckt codex med en definierad massupplaga av samma text), och en utmaning av vår uppfattning av vad som karakteriserar textens "behållare", *dokumentet* ³.

Digitaliseringen av dokument och skapandet av elektroniska texter är heller ingenting absolut nytt och någonting unikt för den senaste tioårsperioden. I själva verket har förlagsindustrin arbetat med e-text i decennier. Som Charles Faulhaber noterar ([1991](#)), har detta emellertid alltid hittills skett med den tryckta pappersversionen som slutmål för produktionen. Även om de allra flesta av oss arbetar med ordbehandlare, där vi skapar elektroniska texter, gör vi detta för det mesta med en pappersprodukt som slutmål. Den elektroniska texten har varit och är fortfarande en biprodukt (som i många fall raderas, när väl slutprodukten av papper producerats och publicerats). Det riktigt nya uppträder, när vi börjar arbeta med e-texter som mål i sig själva, att producera och distribuera och förnya, och där texten möjligen eller aldrig skrivs ut på papper. Först då börjar vi på allvar anamma och utmanas av egentliga egenskaper hos elektronisk text.

Vilka konsekvenser kan denna förändring få för våra uppfattningar av vad som konstituerar en text, eller, för den delen, en s.k. bok?

För att åtminstone i någon grad kunna nosa på detta svåröverskådliga problemkomplex, tänker jag i den här artikeln fokusera på *textkritiska editioner* av s.k. *multitextuell litteratur*. Det rör sig om en typ av litteratur, vars särpräglade art under århundraden framkallat en mycket speciell typ av dokument och hjälpmedel, och som nu står inför stora utmaningar och möjligheter till förändring. Denna s.k. multitextuella litteratur kan med fördel illustreras av den antika litteraturen ([Dahlström, 1996](#)).

Låt oss börja med att ställa frågan: Vad är egentligen multitext och multitextualitet?

([Åter](#) till början av artikeln)

Textualitet

Beroende på från vilken vetenskaplig gren vi sitter och betraktar världen, rör vi oss med en mängd olika *epitet* till begreppet text. Så har t.ex. filologin, biblioteks- och informationsvetenskapen, lingvistik, litteraturvetenskapen, textkritiken ⁴ och handskriftsforskningen sina respektive uppsättningar av taxonomier för text och textualitet. Inte helt obekanta för läsaren är säkert termer som hypertext, intertextualitet, parallelltext och (möjligen) metatext. Den akademiska jargongen uppvisar dock även en förtjusning inför termer som urtext, idealtext, paratext, virtuell text, undertext, mikrotext, egentlig text, sekventiell text... Att söka rensa i denna djungel och göra en jämförande analys och genomgång av de olika texttaxonomierna skulle i rätta händer kunna utgöra grunden för en alldeles egen och intressant avhandling!

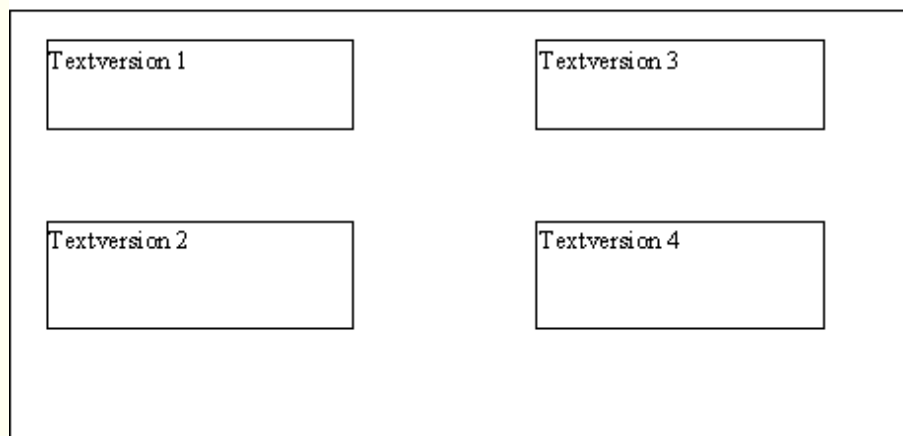
Utan att just här gå in djupare på dessa textbegrepp, kan vi dock försöka nosa en smula på begreppet *multitext*. Som vi också i den här artikeln skall försöka hantera begreppet *hypertext*, kan det därför vara på sin plats att kort studera de prefix vi använder.

([Åter](#) till början av artikeln)

Multi- (poly-)

Prefixet *multi-* har traditionellt den platta betydelsen flerfaldig, där "fler" innebär parallella förekomster, utbredning inom samma nivå eller hierarki ⁵.

Med en sådan betydelse av prefixet *multi-*, skulle begreppet "multitext" kunna tolkas som en text med **flera parallellt förekommande varianter** (se figur 1).

Figur 1: Multitextualitet

Även om detta till en början kan låta lite kryptiskt, är det inte märkvärdigare än att de allra flesta av oss till vardags skriver en sorts multitexter.

Låt oss t.ex. undersöka hur jag (kunde ha) skrivit den här artikeln. Jag började med att göra ett

utkast, där jag mer eller mindre rakt upp och ned hastade ner en brödtext. När jag var färdig, läste jag igenom aktstycket och upptäckte, att artikeln var ganska ostrukturerad och full av slarv- och skrivfel, tankar och idéer kommer i fel ordning etc. Jag sparade då en säkerhetskopia av utkastet (A1 = "Artikel 1"), och började skriva om artikeln, med en förhoppningsvis mer genomtänkt struktur och färre skriv- och slarvfel. Denna färdiga version sparades i sin tur (A2), och en kopia skickades in till tidskriftsredaktören. Efter att hon gått igenom den och kommit med förslag till ändringar, tillägg och strykningar, kom vi överens om en slutlig version (A3). När artikeln publicerats, kom kollegor och intresserade med synpunkter och idéer, varpå jag gjorde en ny, reviderad version (A4), vilken jag också översatte till engelska (A5). Sålunda skulle jag i det här fallet, om jag sparat samtliga utkast och versioner, sitta med fem versioner (A1-A5) av vad som *skulle kunna* kallas för samma text (A). Min artikel skulle kunna benämnas som **multitext**.

Normalt går vi inte riktigt till väga på det här sättet när vi arbetar med ordbehandlare, utan omedelbart eller efter ett kort tag raderar vi de tidigare, inte längre relevanta versionerna. Skillnaden mot att arbeta med papper är, principiellt sett, ingen alls. Också på papper skriver jag utkast, skriver nya versioner och kastar bort de ratade versionerna.

I somliga fall kan det dock vara både relevant och för forskningen synnerligen intressant att studera olika bevarade versioner av en text. Det allra tydligaste exemplet är förstås när det gäller skönlitterära författare, där det är väsentligt för forskare att kunna följa en texts tillblivelse, "a work in progress" (exempelvis har minst 37 olika varianter påträffats av Ezra Pounds första Canto ([Lavagnino, 1996, s. 2](#)), liksom Joyceforskningen frossar i jämförelser mellan olika tillblivelsevarianter av Ulysses). I själva verket torde åtskilliga av världslitteraturens texter kunna föreligga i "multitextuell" version. Ett problem för forskningen när det gäller multitexter av samme författare och samma verk kan vara att avgöra när de olika varianterna utgör medvetna (horisontella) variationer - "sequential versions of these poems" ([Machan, 1994, s. 300](#)) (asystematiska) - eller "variant working drafts" ([ib.](#)) (systematiska). Är det antagligt att Pound ansåg sina 37 Cantovarianter vara 37 "working drafts" av ett ständigt utvecklat dokument, eller är de 37 varianterna att betrakta som olika, var för sig egenartade versioner, texter, dikter?

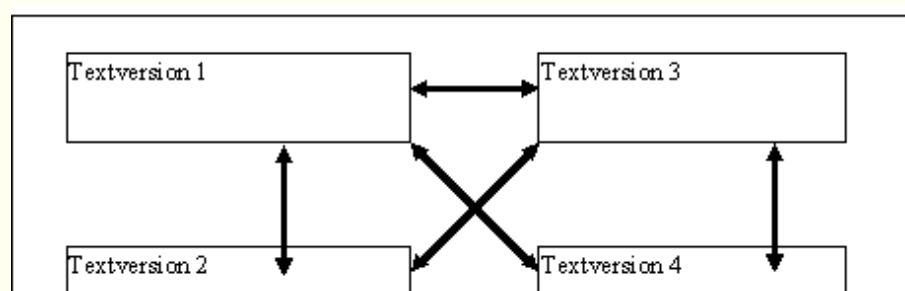
Uttryckandet av flerfaldighet kan också ske med prefixet "*poly(poli)*"-⁶. I samband med textteorier används ibland uttrycket "polytext", så t.ex. av Nancy Kaplan: "The term 'Politexts'

also refers to multiple variants of a text, the evolutions of texts as they circulate or even as I accumulate them on my hard drive" ([Kaplan, 1995](#)).

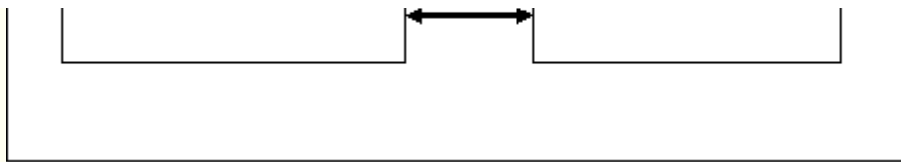
([Åter](#) till början av artikeln)

Hyper-

Hyper- karakteriseras i ordböcker som "över, utöver, bortom"⁷. I samband med den senare informationstekniska utvecklingen har begreppet "hyper-" alltmer förskjutits till att beteckna just det gränsöverskridande⁸, dvs. skridande över gränser mellan olika dokument (hypertext) eller mellan olika media (hypermedia). I begreppet förutsätts en viss interaktivitet *mellan* de berörda elementen ("länkning") (se figur 2).

Figur 2: Hypertextualitet

När det gäller själva begreppet hypertext, går meningarna något isär om definitionen. Kriterierna på hypertext(ualitet) tycks i många fall bero på inom vilken vetenskaplig disciplin debattören befinner sig.

Somliga debattörer betonar i begreppet hypertext företrädesvis den icke-linjära sekvensen (medan andra hävdar, att icke-linearitet också kan iakttas i traditionella, tryckta dokument ⁹), eller snarare "multisekvensen" ¹⁰ (dvs. att dokumentet tydligt inbjuder läsaren till flera olika lässekvenser att välja bland) samt den *icke-horisontella* riktningen (dvs. att ett dokument inte läses från "den första sidan" till "den sista sidan", utan snarare i vertikal riktning).

Exempel finns även i den tryckta publikationsvärlden på båda dessa två former: Raymond Queneaus *Hundra tusen miljarder dikter* kan ses som exempel på "multisekventiell" litteratur, men är det hypertext? Telefonkatalogen kan ses som exempel på litteratur som inbjuder till läsning i vertikal riktning, men är det hypertext ¹¹?

Andra betonar som huvudkriterium just det datorstödda, automatiska länkningssystemet ([Hjørland, 1995, bd 1, s. 156](#)), eller ställer t.o.m. kravet att dokumentet, för att kunna betecknas som hypertext, skall vara skrivet / kodat i det för närvarande populära "kodspråket" HTML (Hypertext Markup Language).

Kanske är det riktigare att tala om hypertextualitet som en *egenskap* hos texter och dokument av olika slag. Egenskapen karakteriseras av brott mot den horisontellt linjära sekvensen, där länkar etablerats i textflödet. Länken leder dig till en innehållsmässigt associativ passage i en annan text,

eller i en vidhängande textdel, eller inom samma text, i vilken länken etablerats.

Vi kan i så fall identifiera hypertextualitet i den här artikeln *du just nu läser*. Alldeles snart upptäcker du en fotnot. Fotnoten erbjuder dig då att (åtminstone tillfälligtvis) lämna den horisontella sekvensen jag upprättat för dig i form av artikelns brödtext, och i stället kasta dig in i den textdel som benämns fotnotstext ¹².

Med begreppet hypertext avses numera i vardagligt tal sådan text, där mekaniken för den här typen av länkning automatiserats. Vi åsyftar då dokument i *elektronisk, digital, maskinläsbar form*. Med den explosiva utvecklingen av World Wide Web - ett gränssnitt som stödjer och bygger på hypertextualitet - och HTML, börjar hypertextkonceptet närapå bli var mans egendom ("hype-text").

I denna artikel ansluter jag mig till den användning av begreppet hypertextualitet som betonar *i texter inbyggda, gränsöverskridande (och för det mesta automatiserade) länkar till andra texter eller textfragment i ett större eller mindre "nät" av texter* ¹³. Multisekventialitet och vertikalitet hos hypertext är ett förekommande inslag, men inte ett självklart inslag. Dessa senare karakteristika är snarare, enligt min mening, en följd av den digitala, dynamiska och fragment(aris)era(n)de karaktären hos moderna elektroniska dokument över huvud taget.

Ett kännetecken för hypertext är att sekvensen hela tiden förgrenar sig genom ett visst antal möjliga länkvägar. Dessa korsningar/noder/knutpunkter förgrenar sig i sin tur - särskilt när det gäller digitala dokument - vidare i ett allt mer svåröverskådligt nätverk.

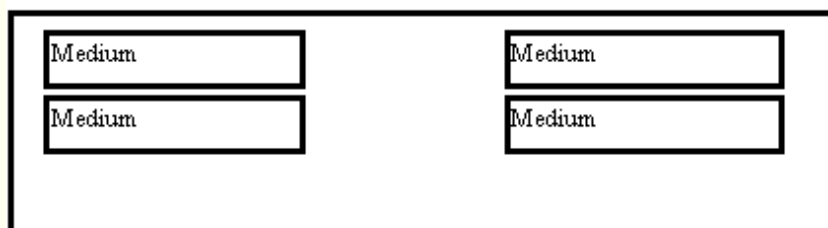
Hypertextbegreppet är ett fascinerande och komplext ämne, och skulle gott kunna räcka ensamt till åtskilliga artiklar. Hypertext kan exempelvis klassas som öppen respektive sluten hypertext, horisontell hypertext eller som flera kombinationer av dessa hypertext. För en kort diskussion kring

konstruktiv hypertext, eller som faktisk respektive egentlig hypertext. För en kort diskussion kring dessa klassningar, kan jag hänvisa till en tidigare essä jag skrivit och till ytterligare litteraturhänvisningar därstädes ([Dahlström, 1996](#)). För det allt vanligare begreppet kollaborativ hypertext, hänvisar jag till [Gunnarsson \(1996\)](#), [Rada \(1991\)](#) och [Faulhaber \(1991\)](#), s. 145-146, för begreppet *kollaborativa hypereditioner*).

([Åter](#) till början av artikeln)

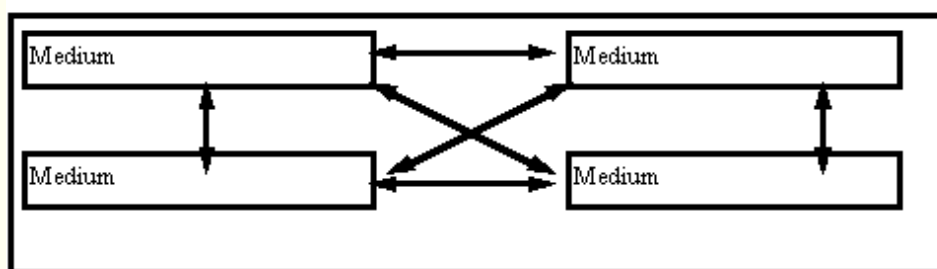
Medialitet

I sammanhanget kan det kanske vara intressant att fråga sig om begreppet "multimedia" verkligen är träffande? Följer vi definitionerna ovan, betecknar, språkligt sett, multimedia (eller polymedia) egentligen bara själva den flerfaldigt mediala karaktären hos de(t) avsedda dokumente(n/t), dvs att ett verk bärs fram av flera parallella media ¹⁴ (se figur 3).

Figur 3: Multimedialt verk

Sålunda skulle mycket väl Wagners s.k. *Gesamtkunstwerk* kunna betecknas multimedia, liksom, om vi spetsar till det en smula, en vanlig illustrerad bok. Emellertid avser den modernare användningen av multimedia också att medierna i fråga skall vara elektroniska, maskinläsbara, och föreligga i viss *interaktivitet* med användaren (s.k. interaktiv multimedia, t.ex. på CD-ROM) samt vara på något sätt (gärna automatiskt) länkade till varandra. Om vi erinrar oss vad vi talade om i samband med begreppet *hyper-* ovan, står det klart, att det ofta är begreppet *hypermedia* som avses (figur 4). Detta hindrar naturligtvis inte, att det understundom kan vara berättigat att också tala om multimedialitet hos ett hypermedialt verk...

Figur 4: Hypermedialt verk

([Åter](#) till början av artikeln)

Multitextversionernas relationer : Versioning

Genettes textualitetstaxonomi

Om vi som ovan accepterar synen på multitextualitet som olika versioner av en och samma "text" eller "verk", infinner sig en rad intrikata frågeställningar, som fr.a. har att göra med *relationerna mellan* de olika textversionerna.

Jag nämnde ovan ett par exempel på multitextualitet dels hur arbetet med denna artikel kan skana

jag nämnde ovan ett par exempel på multimedialitet, och här arbetet med denna artikel har skapat flera textversioner, dels hur Ezra Pound skapat 37 olika varianter av sin första Canto. I själva verket kan vi konstatera mängder med sådana relationstyper mellan multiversioner. Inom t.ex. litteraturvetenskapen finns hela taxonomier för hur olika texter förhåller sig till varandra, dvs. för olika typer av textualitet. En sådan taxonomi har uppställts av [Gérard Genette \(1982\)](#). Denne talar bl.a. om:

intertextualitet

citeringar ur, plagiat av, allusioner till andra texter

paratextualitet

hur huvudtexten förhåller sig till sina "sido-texter" - förarbeten, manuskript, tidigare versioner, noter, glossor, förord, efterskrifter etc., (även titelblad, omslag, baksidestext etc.)

metatextualitet

förhållandet mellan text och kommentar

arkitextualitet

förhållandet mellan texten och dess diktart, genre etc

hypertextualitet

förhållandet mellan en text och en annan redan given dold text, kliché, stil eller repertoar (som då är att betrakta som en s.k. *hypo-text*)

Genettes term *hypertextualitet* blir här övergripande och kan sägas inkludera de övriga textualitetstyperna. I analogi med vad jag tidigare nämnde om innebörden av prefixet hyper-, läser litteraturvetaren Beata Agrell också in ett mått av omåttlighet i begreppet hypertextualitet [15](#).

Som synes berör flera av Genettes definitioner någon typ av multimedial relation, allt beroende på vad vi definierar som multimedial.

Vad skall vi räkna in i Genettes s.k. *hypotext*? Kommentarer till en text? Referenser till en text? Tidigare verk av samme författare?

Vad skall vi klassa som föremålet för den *intertextuella* relationen?

Som framgår av taxonomin, ligger Genettes "paratextualitet" rätt nära den multimedialitet vi berör här.

([Åter](#) till början av artikeln)

Relationslära eller 'Versioning'

Låt oss erinra oss vad jag sade om den här artikelns tillblivelse. Vi identifierade då versionerna A1-A4, vilka kan anses följa logiskt på varandra i en *kronologisk* sekvens. En femte version gällde en översättning till engelska (A5), varigenom vi kan skymta en *språklig* kategorisk uppdelning av versionerna.

En annan, väsentligen skild typ, är när vi *grafiskt* kan utläsa flera texter ur en och samma teckenbaserade text (populärt i sällskapsspel, men förekommer också i medeltida handskrifter, där olika ord och hela texter kan utläsas, beroende på om läsaren följer en horisontell, vertikal eller diagonal teckensekvens) [16](#).

Vi bör också skilja mellan olika autografiska utkast av t.ex. Strindbergs *Hemsöborna* och olika versioner av verk, som publicerats vid skilda tillfällen, och där det kan ha förflutit åtskillig tid mellan versionerna [17](#).

En ytterligare aspekt är när versioner tillkommit i samarbete med eller som resultat av kommentarer från en annan aktör / författare. Naturligtvis är det av intresse för forskningen, att vi har bevarade: T.S. Eliots ursprungliga utkast till *The Waste Land*, Ezra Pounds kommentarer och ändringsförslag till denna, samt Eliots slutversion!

Låt oss heller inte glömma bort aspekten, där versionerna är resultatet av å ena sidan en och samme upphovsman, och å andra sidan upphovsmannen samt senare tiders uttolkare och editorer (utgivare).

Vi skulle också kunna konstatera viss multitextuell variation, där samma verk föreligger i olika konstnärliga eller intellektuella versioner. *Hemsöborna* publicerades ju som bekant både som roman och som drama, och skulle således kunna sägas föreligga i två versioner (av samma "text" eller verk). Vi har också någon gång stött på utgåvor av texter med olika grad av innehåll och kanske intellektuell nivå. För det första fallet kan vi tänka på Hemingways *Farväl till vapnen* i komplett originalutgåva respektive i *Det Bästas* förkortade version. För det andra fallet kan vi tänka oss Augustinus *Bekännelser* publicerade som textkritisk, kommenterad forskaredition, eller som okommenterad "naken" text (att läsa linjärt!), eller som ett tillrättalagt, förklarande och begränsat texturval för högstadieelever.

Även om multitextuella versioner och moderna informationstekniska lösningar på representationen och publiceringen av sådana är ett problem som i hög grad gäller också aktuell litteratur (se bara på den flerspråkliga parallellpubliceringen av EU-dokument eller bibeltexter), blir den här forskningen synnerligen delikat och fördjupad när det gäller äldre litteratur, i synnerhet *den antika litteraturen*. Hur versioner av denna äldre typ av multitextuell litteratur skall relateras till varandra, analyseras och fr.a. publiceras i s.k. editioner, finns det särskilda forskningsgrenar utvecklade för. Med den senare informationsteknikens ökade möjligheter att parallellpublicera flera versioner av samma text, har t.ex. disciplinen "Versioning" vuxit starkt. Den som känner sig särskilt intresserad av "Versioning" och till problem av det här slaget, hänvisas till skribenter som [Machan \(1994\)](#), [Faulhaber \(1991\)](#) och [Reiman \(1987\)](#).

([Åter](#) till början av artikeln)

Den antika litteraturen

När man idag söker ge ut moderna texteditioner av författare, vars verk föreligger i flera versioner, uppstår ibland frågan om vilken av dessa versioner författaren egentligen avsåg som den huvudsakliga versionen, dvs. vilken man i editionen skall behandla som verkets huvudversion. Hur mycket svårare blir inte hela denna problematik, när vi talar om flerversionella multitexter, vars originalmanuskript *gått förlorade*, och där vi bara har bevarade andra människors avskrifter! Paradexemplet på sådan multitextualitet utgörs av den antika litteraturen ¹⁸. Här blir våra gissningar av upphovsmannens avsikter betydligt mer trevande...

([Åter](#) till början av artikeln)

Antik litteratur och dynamisk multitextualitet

Låt oss först och främst konstatera, att det knappast finns några antika grekiska och latinska texter längre, dvs. de rent *fysiska originaltexterna* ¹⁹ är sedan länge förlorade. Vad som i stället bevarats till eftervärlden, är (de huvudsakligen medeltida munkarnas) avskrifter (av avskrifter av avskrifter etc.) av originaltexterna ²⁰.

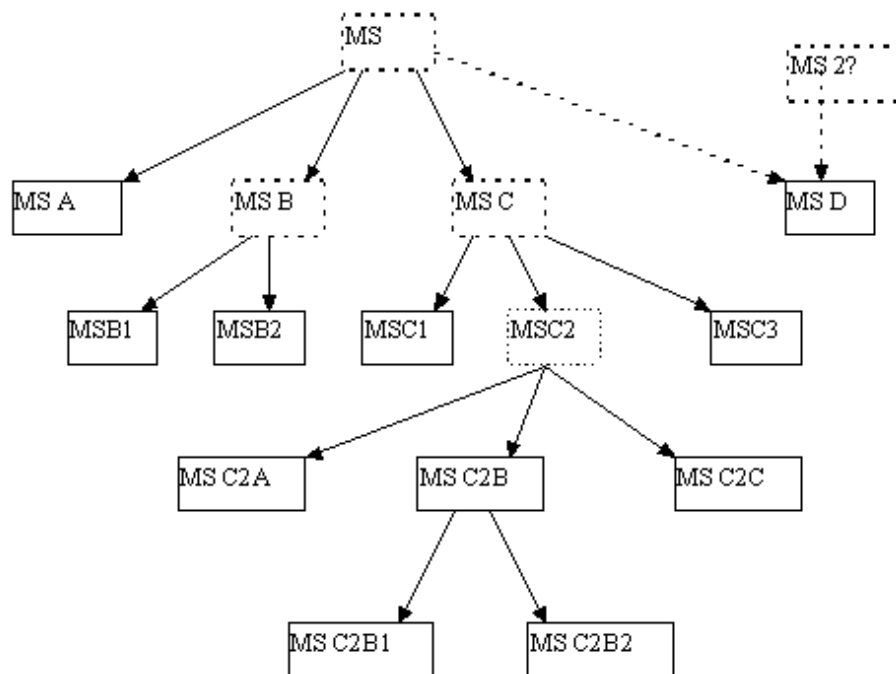
Avskrifterna skiljer sig åt sinsemellan, och har visat sig vara *mer eller mindre* korrekta. Genom bl.a. slarv, censur och hyperkorrektioner (felaktiga rättelser av passager avskrivaren förstätt vara fel - men ändå missförstått) kunde en avskrivande munk i bästa fall "kopiera" en text nästan perfekt, men bara nästan. Dessutom är det inte ovanligt, att en avskrift (en MS = manuskript) skapades av flera olika skrivare, vilka mycket väl kunde skilja sig åt ifråga om noggrannhet och språkkunskaper, och vilka i sin tur kunde arbeta utifrån tidigare mer eller mindre korrekta

avskrifter.

Till detta har yttre omständigheter (förolyckanden, stölder, förstörelse genom brand etc.) ytterligare förvanskat avskrifterna.

Vad vi därmed förfogar över, är en uppsättning var och en för sig inkorrekt avskrift av en originaltext. Själva den fysiska och den *intellektuella* "urtexten" är alltså förlorad.

Redan tidigt upptäckte filologer emellertid, att man genom ett skickligt och noggrant jämförelsearbete med dessa avskrifter, kunde dra vissa slutsatser om hur de (historiskt) förhöll sig till varandra. Därmed kunde forskningen påbörja jakten efter den förmodade originaltexten ²¹. Ett skrivfel som munk A införde i en text, kunde sedan följa med i en eller flera eller t.o.m. samtliga avskrifter som var avhängiga denne munks text. Dessa avskrifter kunde således benämnas A1, A2, A3 etc. På detta sätt började forskarna kunna åstadkomma s.k. *stemman* - grafiska scheman (eller *nätverk*, om man så vill) över en texts historiska representation och vandring i olika handskrifter ²² (se figur 5, där förlorade, förmodade versioner markerats med streckade konturer, och bevarade med heldragna linjer - i det illustrerade fallet har vi således elva bevarade handskriftsversioner och fem rekonstruerade, förmodade). När moderna s.k. textkritiska editioner av klassiska grekiska och latinska texter började dyka upp, redovisades därför ett stemma över befintliga handskrifter, och text(version)en försågs med en alltmer utförlig s.k. textkritisk notapparat, där utgivaren noterade om och hur de viktigaste handskriftsgrupperna skiljer sig åt ²³. Den läsare, som känner sig intresserad av hur stemmatologin kan dra nytta av den modernare informationstekniken, hänvisas till en [nyligen utgiven antologi](#) i ämnet.

Figur 5: Stemmatiskt schema med 11 bevarade handskrifter

Forskarna kommer (för det mesta) överens om hur den förmodade, förlorade originaltexten bör ha sett ut, och de traditionella pappersbundna editionerna har därför huvudsakligen utgjorts av en sådan "restaurerad" text. Emellertid är denna överenskomna textversion inte en allom given text, just därigenom att den är tillfälligt överenskommen. Nya handskrifter upptäcks, den förmodade (förlorade) "urtexten" och dess handskrifers inbördes relationer förtecknade i stemman förändras ²⁴. Genom fortgående filologisk debatt och forskning kommer förslag till ändringar. Den förmodade "urtexten" är således dynamisk, instabil, föränderlig och i ständigt behov av uppdateringar: retuscheringar, subtraktioner och additioner. Vi har alltså att göra med en *dynamisk multitextualitet*.

Editioner

Nu har det visat sig vara intressant för forskningen, att kunna studera och jämföra samtliga versioner av ett multitextuellt verk. Att åstadkomma detta i bokutgåvor, i s.k. editioner, har dock visat sig vara behäftat med svåröverkomliga hinder.

De traditionella tryckta editionerna av klassisk litteratur med textkritisk notapparat är ett försök att i tryckt form representera nätet av relationer mellan olika handskrifter, s.k. stemman. Avsevärda nackdelar kan dock konstateras när det gäller de traditionella tryckta textkritiska editionerna:

Att använda sig av en tryckt bok för att studera tredimensionella relationer mellan andra skrivna eller tryckta dokument har visat sig vara opraktiskt och svårhanterligt för många läsare och forskare ²⁵. En tryckt utgåva av samtliga textversioner skulle bli ohanterligt omfattande och oöverskådlig att arbeta med, och har därför heller hittills inte realiserats. Däremot finns talrika exempel på tryckta editioner, där ett par eller fler av textversionerna har parallellpublicerats ([Machan, 1994, s. 301](#)). Dessutom är det mycket vanligt med parallellutgåvor, där den språkliga multitextualiteten ges företräde, dvs. utgåvor med t.ex. den latinska "original"texten till höger och en fransk parallellöversättning till vänster. Dock skriver John Lavagnino: "Printed parallel-text editions still have to select the versions they'll display: they are rarely able to print more than two. But a hypertext edition could allow you to select *any* two." ([Lavagnino, 1996, s. 2](#))

Den textkritiska notapparaten som utvecklats är också svårbemästrad, ett kodspråk för sig. Detta beror till stor del på nödvändigheten av att komprimera text i ett begränsat utrymme ²⁶. Med parallella versioner och "fristående" parallell kommentar, analys och kritisk apparat, kan ett öppnare språk på sikt kanske utvecklas ²⁷. Dock skriver McGann: "The operations carried out by the traditional book-based abbreviation systems continue to be performed in the electronic edition, of course, for they are central to the whole idea of the scholar's critical edition. In the computerized edition, however, the reader does not have to learn or even encounter the codes in order to execute critical operations. These operations are performed on command but out of sight" ([1995, s. 8](#)).

En annan nackdel med de tryckta editionerna: ofta uppstår tveksamheter och meningsskiljaktigheter mellan forskare, hur ett visst textställe i en särskild handskrift skall tolkas och transkriberas. En pappersversion tvingas lämna företräde åt *en* tolkning (och noterar skiljaktiga tolkningar i notapparaten), medan en digital "multitextversion" parallellt kan de redovisa de olika tolkningarna var för sig ²⁸. Detta hur en hyperedition bör utformas till sin struktur, är f.n. en något omtvistad fråga. Kort kan dock nämnas här, att det i princip existerar två skolor: 1. Hypereditionen skall vara "a machine-readable version of an *established text* [min kursiv.] together with software designed to assist its study" ([McCarty, 1993, s. 86](#)) 2. Hypereditionen skall presentera samtliga existerande versioner av multitexten (varvid förstås prerogativet delvis förskjuts till läsaren / användaren), utan att ta ställning till vilken som skall utgöra modelltexten.

Den multitextuella karaktären hos den antika litteraturen (eller snarare de medeltida handskrifternas vittnesbörd om den) kan således direkt utnyttjas med den moderna textbehandlingen och de globala nätverkens möjligheter till hypertextuell multitextpublicering. Det är fullt möjligt att skapa elektroniska editioner som innehåller antingen inscannade kopior av de medeltida handskrifterna direkt eller representationer av dessa (såsom digitaliseringar av texttranskriptioner samt av de hittillsvarande tryckta editionerna) eller både ock, inklusive kommentarer och annan sekundärlitteratur i större eller mindre utsträckning. Med program lånade från evolutionsbiologin, kan man också i digital hypermiljö idka forskning kring och automatiskt konstruera stemman över handskrifterns relationer.

Observera, att vi här talar om texter för forskning snarare än för (nöjes)läsning: i normalfallet *läses* texter sekventiellt (syntagmatiskt), från början till slut. De *studeras* däremot paradigmiskt, där forskaren söker mönster och likheter mellan separata punkter i texten. Som hjälp till det paradigmiska textstudiet har forskningen traditionellt uppfunnit en mängd verktyg, däribland indices och konkordanser. Att utarbeta sådana verktyg, i synnerhet den senare typen, är, säger Faulhaber i en något beklagande ton, "a process (...) tedious in the extreme" (1991, s. 124). Här får forskningen givetvis välkommen hjälp av informationstekniken och automatiserade sökprogram.

([Åter](#) till början av artikeln)

Konceptuella konsekvenser

Indiskreta texter - från produkt till process

I den multitextualitet som de klassiska texterna utgör, där urtexten är virtuell och förmodad, och där handskrifterna och varianterna är så många och utspridda över så oerhört lång tid, får de olika versionerna särskild betydelse - dels är de inte skapade av "författaren" till "verket", dels har de egna historiska, litterära och språkhistoriska betydelser. "Verket", "Texten" lämnar upphovsmannens privata sfär och blir till ett ahistoriskt (eller multihistoriskt) komplex av texter. Machan skriver (1994, s. 302): "*[Den traditionella editionen med en bestämd kanonisk textversion] (...) is unarguably convenient for the reader in the way that it foregrounds the work it contains as the completed, coherent achievement of an individual artist. Such convenience and coherence, then, have become increasingly suspect for literary works in general as critics have come to challenge them as predicates of ahistorical conceptions of writers and their compositions... (- - -) ...textual critical interest extends beyond a putative, reconstructed original to a particular literary work's various textual states, whether traditionally authorized ones or not. Such "versioning" theorizes the object of textual criticism not as a product but as a process... (- - -)... versioning resists hermeneutic foreclosure and empowers, if not compels, readers to compare texts in order to formulate their own sense of the work's historical constitution(s). Just such a comparison is in fact possible on computers via hypertext* ²⁹"

Möjligtvis är vi således på väg mot en förändrad syn på *text*: från diskreta, auktorsbundna produkter, till indiskreta, kontextberoende processer.

([Åter](#) till början av artikeln)

Sjökort eller inte? Den oändliga texten.

Svåröverskådligheten är ett av de kanske starkaste argumenten mot sådana hypereditioner, som omfattar samtliga textversioner (och dessutom all möjlig relevant sekundärlitteratur, referensverk, indices, lexika, grammatikor, realiverk etc). Publicerade via globala nätverk i kollaborativ miljö är förstås storleken på sådana hypereditioner - eller skall vi snarare kalla dem arkiv, eller t.o.m. bibliotek? - principiellt sett obegränsad. Publicerade på CD-ROM-skivor finns en möjlighet, att editionen skulle kunna bli något mer överskådlig och gripbar för användaren. Vi skall dock komma ihåg, att hypereditioner bör gå att konstruera på det sättet, att den totala editionen erbjuder användaren ett smörgåsbord av (sekvens)möjligheter, där användaren själv kan bestämma vilken eller vilka textversioner, hjälpmedel och länkar han eller hon önskar "aktivera" och använda.

I diskussionen kring denna risk för användaren att hamna "lost in hyperspace" i den teoretiskt sett oändliga editionen, förespråkar åtskilliga att editorn hjälper till med navigering och, dessutom, inte

helt lämnar allt textprerogativ åt användaren: "*Writers of hypertext cannot abdicate responsibility to lead. Writers may feel tempted to forego the difficult analysis that linear writing requires and throw the decision of what is important and what to know first onto the user. Users expect the writer to lead them through the jungle of information. They do not like to be controlled or manipulated, but they do expect the writer to blaze a trail for them (...) Putting a million facts online in an intricately linked structure is not communication*" ([Horton, 1990, s. 312](#))

([Åter](#) till början av artikeln)

Vad kan vi mer se fram emot?

En väsentlig styrka hos framtida hypereditioner är möjligheten att i editionen infoga och erbjuda användaren relevant mjukvara, och därmed hjälpa till att göra editionen verkligt interaktiv: "*...rather than limit users to what the editor has already done, or require the editor to do work whose usefulness is out of all proportion to its cost, the proper strategy is to provide software tools which will enable users to modify the text for their own purposes.*" ([Faulhaber, 1991, s.140](#))

Vi bör också kunna utnyttja mediets möjligheter till *kollaborativa* hypereditioner, så att forskare kan dra nytta av och bygga vidare på varandras verk och slutsatser ³⁰. Med en etablerad, dynamisk hyperedition har vi även möjligheten att närhelst en ny handskrift upptäcks, skanna denna, transkribera den med gällande program, och sedan kollationera den mot de andra textversionerna, med avvikelsoökning etc. Resultatet kan sedan analyseras av stemmageneratorm för att utröna var i stemmat handskriften hör hemma och huruvida den förändrar textkonstruktionen (och själva stemmat!) i stort...

Observera också, att det inte nödvändigtvis är fråga om att digitala hypereditioner av texter helt skall *ersätta* papperseditioner - med en "öppen arkitektur"-attityd ³¹ under konstruktionen av hypereditionen, är tanken, att man ur hypereditionen också skall kunna "plocka fram" och producera en "traditionell" pappersbaserad textkritisk edition av vedertaget snitt! Kanske kommer den framtida hypereditionen att utgöras av ett s.k. digitalt arkiv, ur vilket den publicerade versionen kan framställas, t.o.m. skraddarsys för respektive användare (i elektronisk eller pappersform eller i nätverksversion) (se [Buzzetti, 1996](#))?

([Åter](#) till början av artikeln)

Coda 1: Medier som kinesiska askar

Låt oss slutligen återvända till McLuhans välbekanta tes: *innehållet i det nya mediet utgörs alltid av det tidigare mediet*. Notera förresten, att ett gemensamt drag i samtliga övergångar (muntligt - handskrivet - tryckt - digitalt) har varit en strävan efter snabbare och mer effektiv spridning samt lägre kostnader per exemplar.

När det gäller övergången från muntlig (primärt talspråklig) till skriftlig (primärt skriftspråklig) kultur, har bl.a. Walter Ong ([1982](#)) visat hur forskare spårat tydliga talspråkliga element och en talspråklig struktur i de homeriska texterna.

Beträffande övergången från handskrivna till tryckt text, är det ett faktum, att det tog en bra bit över hundra år innan man på allvar började utnyttja boktryckarkonstens fördelar. Längre sökte man helt enkelt åstadkomma "tryckta handskrifter", utan paginering, kapitelrubriker, titelblad, indices etc - man lämnade t.o.m. länge utrymme för handmålade anfänger (vilket väsentligen fördröjde och gjorde spridningen långsammare och mindre effektiv - alltså raka motsatsen till vad

som traditionellt karakteriserar övergångarna).

Frågan om vilka de *långsiktiga* kognitiva och dokumenthanteringsmässiga konsekvenserna av digitala texter blir, överlåter vi med varm hand till framtidens forskare... När vi nu ändå befinner oss i början av övergången till digital text, kan vi dock försiktigtvis konstatera, att vi skriver elektronisk text i ordbehandlingsprogram, som om det fortfarande rörde sig om tryckt text. Vi strukturerar inte upp våra texter med deskriptiv kodning och formatering (vi har fortfarande svårt att tänka längre än den närmaste utskriften räcker), vi talar fortfarande om "sidor", snitt och skrivare (fast engelskan talar om printer = tryckare!)...

([Åter](#) till början av artikeln)

Coda 2: kodning?

Den uppmärksamme läsaren har noterat, att jag i denna artikel inte alls berört ämnet *textkodning* (på engelska *encoding* eller *markup*). Detta är i själva verket ett helt centralt område för ämnet hypereditioner av multitextuell litteratur, ja för ämnet elektronisk text över huvud taget. Utvecklingen av olika SGML-tillämpningar - som TEI (Text Encoding Initiative) och, för den delen, HTML - är intensiv, oerhört dynamisk och intressant, och kräver i rättvisans namn en helt egen artikel. Låt oss ge den det!

([Åter](#) till början av artikeln)

Noter 1. Ett ofta citerat exempel ([Bolter, 1991](#); [Postman, 1992](#) ; [Gärdenfors, 1996](#) ; delvis även [Ankarcrone, 1996](#)) på konflikttänkandet i övergången från muntlig till skriftlig kultur är den av Sokrates hos Platon (i Faidros) återgivna sagan om guden Teut och den egyptiska kungen Tamus.

Johannes Trithemius anförs som exempel bl.a. av James J. O'Donnell ([1996](#)) när det gäller konflikter i samband med övergångar från handskrivna till tryckt textförmedling.

Analyserande iakttagelser har företagits av åtskilliga när det gäller införandet av också senare tiders informationstekniker, se t.ex. Ong ([1982](#)) och Postman ([1992](#)). [Åter](#)

2. Att vi fortfarande skriver e-text som om det rörde sig om tryckta dokument, märks bl.a. på terminologin och metaforistiken i olika typer av ordbehandlings- och hypertextprogram. [Åter](#)

3. Inte oviktigt i sammanhanget är att skilja mellan *dokumentet* (såsom behållare av mer eller mindre komplexa meddelanden) och de *medier*, genom vilka dokumenten representeras (se bl.a. [Gunnarsson, 1996](#)). [Åter](#)

4. Sålunda söker exempelvis den textkritiske forskaren Tito Orlandi skapa en texttaxonomi utifrån tre termer: materiell, virtuell och ideal text (*Testo materiale, testo virtuale, testo ideale*), där

innebörden är respektive: textens fysiska vittnesbörd (bok, codex, handskrift), texten som ett abstrakt lingvistiskt, kulturellt objekt samt texten som upphovsmannens inre föreställning och avsikt ([Orlandi, 1996](#)). Orlandi hävdar att man i den elektroniska kodningen av textkritiska editioner bör söka återskapa den virtuella texten, snarare än enbart den materiella eller den ideala (om vilken vi alltid svävar i större eller mindre okunnighet). [Åter](#)

5. Cf begreppen *multiversum* (*multiversa*), *multimiljonär* och *multikonst*. [Åter](#)

6. Cf begreppen *polyglott* och *polygami*. [Åter](#)

7. Exempelvis i begrepp som *hypersensitiv*, *hyperaktiv* och *hypermodern*. [Åter](#)

8. Notera här diskussionen hos Mikhaïl Epstein ([1996](#)). "*Unlike the prefixes 'over-' and 'super-', it ['hyper-'; min anm.] designates not simply a heightened degree of the property it qualifies, but a superlative degree which exceeds [min kursiv.] a certain limit.*" [Åter](#)

9. "*If hypertext is nonlinear (...), so is a printed book in its potential. That is, though a printed text may be linearly fixed, readers can and do transcend this linearity by skimming, cross-referencing, consulting footnotes, and indexing.*" ([Machan, 1994, s. 308](#)) [Åter](#)

10. George Landow föreslår termen *multisekventiell* snarare än icke-linjär: "*As used here, the term hypertext, which includes hypermedia, signifies text composed of lexias (blocks of words, images, or sounds) linked electronically by multiple paths, chains, or trails in an open-ended web. (...) All the chief practical, cultural, and educational characteristics of this medium derive from the fact that linking creates new kinds of connectivity and reader choice. Hypertext is therefore properly described as multisequential or multilinear rather than as nonlinear writing.*" ([Landow, 1996, s. 1](#)) [Åter](#)

11. Nancy Kaplan använder här termen *protohypertext*: "*Of course, we have long had protohypertexts in print. Every dictionary, encyclopedia, and reference manual organizes its contents in a fairly arbitrary manner, usually alphabetically. The reader's purposes create the order in which information is accessed*" ([Kaplan, 1995](#)) [Åter](#)

12. ...där du undersöker huruvida jag ger någon ytterligare, helst relevant information. Du har nu lämnat den horisontella sekvensen i själva brödtexten, och i stället följt en länk i form av en fotnot. Du skulle i sin tur kunna gå vidare härifrån till ytterligare en annan textdel, t.ex. om jag angav en litteraturhänvisning, som du tyckte verkade intressant att kolla upp. Men det avstår jag ifrån, och du kan nu [hoppa tillbaka](#) in i brödtextens horisontella sekvens igen! [Åter](#)

13. Observera f.ö. den etymologiska grundbetydelsen "väv" i ordet *text*! [Åter](#)

14. Sålunda talar Barker ([1993](#)) om "polymedia", och avser då verk, som bärs fram av flera parallella media. Ett exempel skulle kunna vara en språkkurs i tyska, som distribueras på både kassett och medföljande kursbok. [Åter](#)

15. I sin genomgång av Genettes textualitetsbegrepp skriver hon: "*Hypertextualiteten präglas alltså av en 'omåttlig' textualitet, som genom sitt bokstavligen kroppsliga beroende av annan litteratur tenderar att omfunktionera hela diskursen till litteratur. Eftersom hypertexten tar form genom att förhålla sig till hypotexter och därvid opererar med en redan given blandad repertoar, genomvävs den också av historiska och samtidshistoriska spår, som korsar kronologiska och genremässiga gränser och därvid vidgar den litterära repertoaren. Den artar sig därför till en anrikad dubbelskrift, ett flerskiktat palimpsest, som också kan avteckna sig som ett bricolage av sammanflätade textspår och tekniker*" ([Agrell, 1993, s. 117](#)) [Åter](#)

16. En intressant och belysande illustration till detta står att finna i Sperberg-McQueen ([1991, s. 41](#)). [Åter](#)

17. Så skriver t.ex. Machan om textvariationer hos Chaucer: *"Chaucer's contribution to this variability consists of the revisions he wrote for several of his works. While this is a procedure that any writer of any historical period is likely to follow, the circulation of Chaucer's poetry in manuscripts and before the age of copyright could result in the preservation and transmission of variant textual states."* ([1994, s. 300](#)) [Åter](#)

18. I min essä ([Dahlström, 1996](#)) söker jag rada upp några utmärkande egenskaper hos den antika litteraturen, vilka i min mening särskilt väl illustrerar och harmonierar med egenskaper hos elektroniska dokument och hypertextualitet. [Åter](#)

19. I form av bokrullar, codices, papyrus- eller pergamentbitar m.m. [Åter](#)

20. Vi kan naturligtvis inte helt och hållet bortse från möjligheten att t.ex. Aeneiden inte ens under Vergilius' egen levnad var en enda fixerad text. Kanske såddes frön redan under hans levnad till senare avskrifterns inbördes olikheter? Kanske utvecklade och omarbetade han, precis som åtskilliga senare författare, sitt manuskript, varvid flera olika generationer avskrifter producerades? [Åter](#)

21. De olika avskrifterna / manuskripten av en text är inte bara intressanta i den aspekten, att de genom detektivarbete från editorers och filologers sida kan ge ledtrådar till en gömd "virtuell" originaltext - de är också intressanta studieobjekt i sig själva, som historiskt viktiga materiella manifestationer av ett eller flera litterära verk, men också av sin egen samtid. [Åter](#)

22. Ett intressant perspektiv är således, att dessa avskrifter utmärker sig och blir "individuella", "identifierbara", just genom de felaktigheter de innehåller! [Åter](#)

23. Noteras bör, att stemman inte med nödvändighet måste innehålla bara handskrifter, utan ibland även tryckta böcker. Avskrifter gjordes under 1400- och 1500-talet ibland från från tryckta editioner, vilka senare gått förlorade, medan avskrifterna ledde till nya tryckta böcker. Således ingår en sådan tryckt utgåva i editionshistorien och bör ingå i stemmat (Cf. [O'Donnell, 1996, s.3](#)). [Åter](#)

24. Ett intressant spörsmål, inte minst för litteraturvetare och filologer, är huruvida sådana stemman kommer att (kunna) upprättas för dagens elektroniska "politexter" (cf. [Kaplan, 1996](#)). [Åter](#)

25. *"To deal with these [historical literary] works, scholars invented an array of ingenious machines: facsimile editions, critical editions, editions with elaborate notes and contextual materials for clarifying a work's meaning. The limits of the book determined the development of the structural forms of these different mechanisms; those limits also necessitated the periodic recreation of new editions as relevant materials appeared or disappeared, or as new interests arose."* (- - -) *"brilliantly conceived, these works are nonetheless infamously difficult to read and use. Their problems arise because they deploy a book form to study another book form. (...) The critical edition's apparatus, for example, exists only because no single book or manageable set of books can incorporate for analysis all of the relevant documents."* ([McGann, 1995, s. 2](#)) [Åter](#)

26. *"The critical apparatus, as it has evolved, is merely an uneasy compromise between the editor's and the user's desire for completeness, the limitations of print technology, and the financial realities of publishing"* ([Faulhaber, 1991, s. 135](#)) [Åter](#)

27. En forskare som Faulhaber ser i hypereditionen t.o.m. möjligheten att på sikt helt slopa den textkritiska notapparaten ([1991, s. 135](#)). [Åter](#)

28. "Unlike in traditional editions, "hyper" editions need not organize their texts in relation to a central document, or some ideal reconstruction generated from different documents. An edition is "hyper" exactly because its structure is such that it seeks to preserve the authority of all the units that comprise its documentary arrays." ([McGann, 1995, s. 9](#)) [Åter](#)

29. Machan fortsätter ([1994, s. 312](#)): "...textual criticism's focus on authoritative, lexically exact texts was justified by the ethical underpinning of the humanist project and made possible and actualized by print... (- - -) ...versioning, with its emphasis on historical constructs and its resistance to the authority of the monolithic author, is consonant with the theoretical impulses of both new historicism and post-structuralism and responds to the textual diversity of hypertext." [Åter](#)

30. "In view of the costs of preparing electronic texts and hypermedia materials, and the futility of starting ab ovo every time a new edition or tools is desired, the collaborative creation of a scholarly electronic environment which would organize the efforts of many different scholars within a coherent whole, (...) makes obvious sense. (...) Nelson's "docuverse" is a logical consequence of such a model, an integrated system, global in scope." ([Faulhaber, 1991, s. 146](#) ; [Nelson, 1993](#)) [Åter](#)

31. Dvs. att med kodning, struktur och konstruktion i stort av editionen möjliggöra transportabilitet på bred front: medieoberoende och mjukvaruoberoende. [Åter](#)

([Åter](#) till början av artikeln)

Referenser

Agrell, Beata (1993): *Romanen som forskningsresa. Forskningsresan som roman : om litterära återbruk och konventionskritik i 1960-talets nya svenska prosa.* - Göteborg: Daidalos.

Ankarcrona, Anita (1996): *Makt & minne : en historia om boken.* - Stockholm: Atlantis.

Barker, Philip (1993): *Exploring Hypermedia.* - London: Kogan Page.

Bolter, Jay David (1991): *Writing Space : the Computer, Hypertext, and the History of Writing.* - Hillsdale: Lawrence Erlbaum.

Buzzetti, Dino (1996): *Digital Editions: Variant Readings and Interpretations.* -

URL: <http://gonzo.hd.uib.no/allc-ach96/Panels/Thaller/buzzetti.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-06-20

Dahlström, Mats (1996): *Hypereditioner av antik litteratur via Global Area Networks.* - Borås: Högskolan i Borås, Inst. Bibliotekshögskolan.

URL: <http://www2.hb.se/bhs/mad/www/hyper.htm>

Dokumentet laddades ned 96-11-05

Epstein, Mikhail (1996): *Hyper in 20th Century Culture : the Dialectics of Transition from Modernism to Postmodernism.// Postmodern Culture.* - Vol. 6 (1996) : 2. -

URL: <http://jefferson.village.virginia.edu/pmc/issue.196/epstein.html>

Dokumentet laddades ned 96-06-05

Faulhaber, Charles B. (1991): *Textual Criticism in the 21st Century.*// *Romance Philology*. - Vol. 45 (1991) : 1, s. 123-148

Genette, Gérard (1982): *Palimpsestes : la littérature au second degré*. - Paris: Lachmann, R.

Gunnarsson, Mikael (1996): *One-way Roads and Dead-ends along the Information Highway*. - Borås: Högskolan i Borås, Inst. Bibliotekshögskolan (preprint)

URL: <http://www2.hb.se/bhs/mg/www/humanit.htm>

Dokumentet laddades ned 1996-11-19

Gärdenfors, Peter (1992): *Blotta tanken*. - Nora: Nya Doxa.

Gärdenfors, Peter (1996): *Fängslade information*. - Stockholm: Natur & Kultur.

Hjørland, Birger (1995): *Informationsvidenskabelige grundbegreber*. - 2. ed. - København: Danmarks Biblioteksskole. - 2 vol.

Horton, William K. (1990): *Designing and Writing Online Documentation : Help Files to Hypertext*. - New York: John Wiley & Sons.

Kaplan, Nancy (1995): *E-literacies: Politexts, Hypertexts and Other Cultural Formations in the Late Age of Print.*// *Computer-Mediated Communication Magazine*, Vol. 2 (1995) : 3

URL: <http://raven.ubalt.edu/Kaplan/lit/>

(alt.: URL: <http://sunsite.unc.edu/cmcmag/1995/mar/kaplan.html>)

Dokumentet laddades ned 96-06-05

Landow, George P. (1996): *Hypertext, Scholarly Annotation, and the Electronic Edition*

URL: <http://gonzo.hd.uib.no/allc-ach96/Panels/Finneran/Landow.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-06-20

Lavagnino, John (1996): *Reading, Scholarship, and Hypertext Editions.*// *TEXT:*

Transaction of the Society for Textual Scholarship. Vol 8(1996). - New York: The Society.

URL: <http://www.stg.brown.edu/resources/stg/monographs/rshe.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-06-20

Machan, Tim William (1994): *Chaucer's Poetry, Versioning, and Hypertext.*// *Philological Quarterly*. - Vol. 73 (1994) : 3, s. 299-316

McCarty, Willard (1993): *A Potency of Life: Scholarship in the Electronic Age.*// *If We Build It: Scholarly Communications and Networking Technologies. Proceedings of the North American Serials Interest Group*. - New York: Haworth Press. - S. 79-97.

URL: <http://www.kcl.ac.uk/kis/schools/hums/ruhc/wlm/essays/potency0.html>

Dokumentet laddades ned 96-08-20

McGann, Jerome (1995): *The Rationale of HyperText*. // Deegan, M. & Sutherland, K. (eds.): *The Electronic Text*. - Oxford: Oxford Univ. Press.

URL: <http://jefferson.village.virginia.edu/public/jjm2f/rationale.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-06-17

McLuhan, H. Marshall & McLuhan, Eric (1988): *Laws of Media : the New Science*. - Toronto: University of Toronto.

Negroponte, Nicolas (1995): *Leva digitalt : om datorer, CD-ROM och Internet - för de redan frälsta & oss andra ängsliga*. - Stockholm: Bonnier.

Nelson, Theodor Holm (1993): *Literary Machines*. - Sausalito: Mindful Press.

O'Donnell, James J. (1996): *The Pragmatics of the New : Trithemius, McLuhan, Cassiodorus // The Future of the Book*. - Bryn Mawr, PA: Bryn Mawr College (University of Pennsylvania). (Kommande antologi)

URL: <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/sanmarino.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-06-03

Ong, Walter (1982): *Orality and Literacy: the Technologizing of the Word*. - New York: Methuen.

(Sv. övers.: *Muntlig och skriftlig kultur : teknologiseringen av ordet*. - Göteborg: Antropos, 1990)

Orlandi, Tito (1996): *Teoria e prassi della codifica dei manoscritti*. Rom: Università di Roma.

URL: <http://rmcisadu.let.uniroma1.it/~orlandi/encod.html> (preprint)

Dokumentet laddades ned 96-08-23

Postman, Neil (1992): *Technopoly : the Surrender of Culture to Technology*. - New York: Knopf.

Rada, Roy (1991): *Hypertext : from Text to Expertext*. - New York: McGraw-Hill.

van Reenen, Pieter & van Mulken, Margot (ed:s) (1996): *Studies in Stemmatology*. - Amsterdam: John Benjamins.

Reiman, Donald H. (1987) : 'Versioning' : *the Presentation of Multiple Texts // Reiman, D.H. (ed.): Romantic Texts and Contexts*. - Univ. of Missouri Press, 1987. - s. 167-180

Sperberg-McQueen, C.M. (1991): *Text in the Electronic Age : Textual Study and Text Encoding, with Examples from Medieval Texts // Literary and Linguistic Computing*. - Vol. 6, nr. 1 (1991), s. 34-46

([Åter](#) till början av artikeln)

Om författaren

[Mats Dahlström](#) (FM, f. 1964) är sedan 1995 anställd vid [Högskolan i Borås](#), institutionen [Bibliotekshögskolan](#), och undervisar i s.k. IT-relaterade ämnen, företrädesvis olika aspekter på [hypertextpublicering](#) och [informationssökning](#), bl.a. via globala nätverk (såsom [Internet](#)). Med ett förflutet inom bl.a. klassisk filologi, söker MD syntetisera sina intresseområden i en mer ingående undersökning av teoretiseringar och metoddiskussioner kring konstruktion och publicering av s.k. hypereditioner av multitextuell litteratur.

© Mats Dahlström, 1997

Åter till [Human IT 1/1997](#)